

tercümesidir); *Modern Libya: A Study in Political Development* (Baltimore 1963, 1966, 1983; Ar. trc. Nikola Ziyâde, *Lîbiyâ el-hadişe: Dirâse fi tetavvürthe's-siyâsi*, Beyrut 1966); *The Islamic Law of Nations: (Shaybânî's Siyar)* (Baltimore 1966, 2001, 2002; Ar. trc. el-Kânûnû'd-devliyyü'l-İslâmî, Beyrut 1975; Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Aşl* adlı eserinin savaşı hukuku ve vergilendirmeye dair bölümlerinin bir çevirisi mahiyetinde olup Haddürî ayrıca bu metnin Arapça'sını da neşretmiştir: *Kitâbü's-Siyer ve'l-harâc ve'l-üşr min Kitâbi'l-Aşl*, Karaçi 1417); *The Arab-Israeli Impasse: Expression of Moderate Viewpoints on the Arab-Israeli Conflict by Well Known Western Writers* (Washington 1968); *Republican Iraq: A study in İraqî politics since the Revolution of 1958* (London 1969; Ar. trc., el-'İrâku'l-Cumhûrî, Beyrut 1974); *Political Trends in the Arab World: The Role of Ideas and Ideals in Politics* (Baltimore 1970, 1972; Ar. trc. el-İtticâhâtü's-siyâsiyye fi'l-âlemi'l-Arabî: *Devrû'l-efkâr ve'l-müsülü'l-ulyâ fi's-siyâse*, Beyrut 1972, 1985); *Arab Contemporaries: The Role of Personalities in Politics* (Baltimore 1973; Ar. trc. 'Arab Mu'âşırûn: *Edvârü'l-kâde fi's-siyâse*, Beyrut 1973); *Socialist Iraq: A Study in İraqî Politics since the Revolution of 1968* (Washington 1978, 1979; Ar. trc. el-'İrâku'l-İştirâkî, Beyrut 1985); *Independent Iraq: A Study in İraqî Politics Since 1932* (London 1951, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısı: *Independent Iraq 1932-1958: A Study in İraqî Politics*, London 1960); *Arab Personalities in Politics* (Washington 1981); *The Islamic Conception of Justice* (Baltimore 1984, 2002; T trc. Selahattin Ayaz, *İslâm'da Adalet Kavramı*, İstanbul 1991; Ar. trc. *Mefhûmü'l-âdli fi'l-İslâm*, Dımaşk 1998); *The Gulf War: The Origins and Implications of the Iraq-Iran Conflict* (New York 1988; Ar. trc. Velid Hâlid Ahmed Hasan, *Harbû'l-Hâlic: Cüzûr ve medâmini's-şurâ'i'l-İrâkî el-İrânî*, Bağdat 2008); *War in the Gulf, 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications* (New York 1997; Oxford 2001, Edmund Ghareeb ile birlikte).

Arapça kaleme aldığı belli başlı kitaplar da şunlardır: *el-Mes'eletü's-Sûriyye* (Musul 1934), *Taḥarrurü'l-'İrâk mine'l-intidâb* (Bağdat 1935), *eş-Şilâtü'd-dib-lûmâfîkiyye beyne Harûn er-Reşid ve Şârlmân* (Bağdat 1939), *eş-Sarku'l-evsaṭ fi mü'ellesâti'l-Emerikiyyin* (Kahire 1953), *Ḳaḍıyyetü'l-İskenderiyye* (Dımaşk

1953), *Bühûş fi's-seḳâfeti'l-İslâ-miyye* (Beyrut 1979). Haddürî, kendi yazı-larının da bulunduğu *Law in the Middle East I: Origin and Development of Islamic Law* (Washington 1955, 1982, ed. H. J. Liebesny ile birlikte); *Major Middle Eastern Problems in International Law* (Washington 1972) adlı eserlerle diğer bir kısım kitapların editörlüğünü de yapmıştır.

Bazı makaleleri: "Towards an Arab Union: The League of Arab States" (*The American Political Science Review*, XL/1 [Washington 1946], s. 90-100); "The Arab League as a Regional Arrangement" (*The American Journal of International Law*, XL/4 [Washington 1946], s. 756-777); "The Juridical Theory of the Islamic State" (*MW*, XLI [1951], s. 181-185); "Nature and Sources of Islamic Law" (*The George Washington Law Review*, XXII [Washington 1953], s. 3-28); "The Role of the Military in Middle East Politics" (*The American Political Science Review*, XLVII/2 [1953], s. 511-524); "Islam and the Modern Law of Nations" (*The American Journal of International Law*, L/2 [1956], s. 358-372); "The Impact of International Law Upon The Islamic World Order" (a.g.e., LXVI/4 [1972], s. 46-50); "Marriage in Islamic Law: The Modernist Viewpoints" (*The American Journal of Comparative Law*, XXVI/2 [Berkeley 1978], s. 213-218) (çalışmalarının bir listesi için bk. Piscatori, s. 19-24).

BİBLİYOGRAFYA :

Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955; a.m.f., *Mefhûmü'l-âdli fi'l-İslâm*, Dımaşk 1998, s. 275-277; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-'İrâkıyyin*, Bağdat 1969, III, 85-86; J. Piscatori, "The Life and Work of Majid Khadduri", *Law, Personalities and Politics of the Middle East: Essays in Honor of Majid Khadduri* (ed. J. Piscatori – G. S. Harris), Boulder 1987, s. 3-24; Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû'atü'l-âlemi'l-'Arabî'l-mübdî'in fi'l-karni'l-işrin*, Beyrut 2001, I, 393-398; Ahmed Mohsen Al-Dawoody, *War in Islamic Law: Justifications and Regulations* (doktora tezi, 2009), The University of Birmingham, s. 12-14, 15, 126-127, 140-143, 156, 158, 160-161, 174-178; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislam Dârulharb*, İstanbul 2011, tür.yer.; Sabâh Nûri el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-'İrâkıyyin: 1970-2000*, Bağdat 2002, VII, 52; Muhammed Hamîdullah, "Profesör Majid Khadduri'nin 'İslâm Devletler Hukuku' (Şeybânî'nin Siyer'i)" (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), *İslâm Medeniyeti*, II/20, İstanbul 1969, s. 24-30; F. N. Klubes, "Obituary: Majid Khadduri, Founder of SAIS Middle East Studies Program, Dies", *The JHI Gazette*, XXXVI/20, February 5, 2007; Rahile Yılmaz, "Majid Khadduri (27 Eylül 1909 – 25 Ocak 2007)", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VI/2, İstanbul 2008, s. 223-227.

RAHİLE KIZILKAYA YILMAZ

HADRÂVÎ

(الحضراوي)

Ahmed b. Muhammed
b. Ahmed el-Hadrâvî el-Mekkî
el-Hâşimî eş-Şâfiî
(1836-1909)

Tarihçi, fakih ve muhaddis.

1252 yılının Cemâziyellewelinde (Ağustos-Eylül 1836) İskenderiye'de doğdu. Rivayete göre yedinci göbekten dedesi Sa'd b. Mes'ûd, VII. (XIII.) yüzyılda Mansûre şehrine gelip burada Şeyh Ahmed el-Bedevidî'nin müridleri arasına katılmış, müridlerinin sayısı 100'ü bulunca Bedevî müridleriyle beraber Mansûre'nin doğusundaki bir yere yerleşmiş, yöre halkı "100 kişi hazır olup (حضر) bir meczubun sohbetine katıldı" demeye başlamış ve "hadare" sözünden hareketle onların yerleştiği beldeye mensup olanlar Hadrâvî nisbesiyle anılmıştır (*Mv.ACJ*, VII, 43). Ahmed b. Muhammed de dedesinden dolayı Hadrâvî nisbesiyle meşhur olmuştur. Ancak bu hususla ilgili başka rivayetler de vardır. Yedi yaşında ailesiyle birlikte Mekke'ye göç eden Ahmed burada hıfzını tamamladı ve Mescid-i Harâm'daki ders halkalarına devam etti. Arap dili ve edebiyatı yanında hadis ve fıkıh dersleri aldı. Abdülganî b. Râfiî'den "evvel" kelimesiyle başlayan hadislerden oluşan "Evveliyye"yi okuyup icâzet aldı. Yetişmesinde katkısı bulunanlar arasında icâzet aldığı Abdurrahman el-Küzberî, Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî başta olmak üzere dedesi müftü Ahmed b. Abdullah ile Ahmed b. İbrâhim el-Fevvî, Ahmed Sürûr ez-Zevâvî ed-Demenhûrî, Ahmed b. Zeynî Dahlân, Mekke emîrinin oğlu Şerîf Hüseyin Paşa, Beşşâre İakabıyla tanınan Muhammed Saîd b. Muhammed el-Huleydî sayılabilir. Hadrâvî, eğitim hayatının başından itibaren tarihe özel ilgi göstererek belge toplama ve gördüklerini yazmaya başladı. Mekke'ye gelen ulemâ ile görüştü ve onlarla bilgi alışverişinde bulundu. Muhammed Sultan el-Hucendî de onun talebelerindedir.

Bilgi ve görgüsünü arttırmak, öğrenimini tamamlamak için çeşitli bölgelere seyahatler yaptı. 1866 ve 1869'da Mısır ve Suriye'ye gitti. Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, Ebû'l-Alâ el-Hallâfî, İbrâhim b. Sekkâ ve Abdürrezzâk el-Baytâr ile ilmi müzakereler yaptı. Daha sonra İstanbul'a geçti. Burada başta modern Arap edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Ahmed Fâris eş-Şidyâk, İzmirli Şâkir Hoca, Anadolu

Kazaskeri Hüseyin Âgâh Efendi olmak üzere dönemin âlim ve devlet adamlarıyla görüştü (Hadrâvî, I, 154, 338, 349; II, 19, 36). Aynı zamanda iyi bir hattat olan Ahmed el-Hadrâvî geçimini kitap istinsah ederek sağlıyordu. Müttaki bir insan olup zühd hayatını benimsedi ve kendisine teklif edilen görevleri kabul etmedi. Ekonomik sıkıntılar yaşamasına rağmen Mekke'den ayrılmayı hiç düşünmedi. Bu şehirde vefat etti ve Ma'lât Kabristanı'na defnedildi. İbtisâm bint Muhammed Sâlih Keşmîrî, *el-Mü'errihî Ahmed b. Muhammed el-Hadrâvî ve menhecühû fi kitâbeti't-târîh (1252-1327/1836-1909)* başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Cidde 1414/1994, Câmîatü'l-Melik Abdilazîz külliyyetü'l-edeb kısmü't-târîh).

Bir ulemâ ailesine mensup olan Hadrâvî dinî ilimlerin her sahasında eser kaleme almış, ancak tarih alanında yapmış olduğu çalışmalarla temayüz etmiştir. Hicaz'ın önemli şehirleri Mekke, Medine, Tâif ve Cidde'yi konu alan çalışmaları yanında bu şehirlerde yaşayan ilim ve fikir adamları ile devlet adamlarının biyografilerini de yazmıştır. Osmanlı devlet adamlarının Hicaz'daki faaliyetleri hakkında verdiği bilgiler de önemlidir. Hicaz'a dair en değerli kaynaklardan olan eserlerinde şahsî müşahedelerine dayanmış olması bunların kıymetini arttırmaktadır. Dönemin siyasî gelişmelerinden etkilenmişse de Osmanlı Devleti'nin Hicaz'a yönelik siyasetini benimseyen bir anlayışa sahiptir. Hadrâvî'nin şiir denemeleri de olmuş ve eserlerinde şiirlerini bolca kullanmıştır. Hz. Peygamber'e na'tı övgü literatürü içinde önemli bir yer tutar. Asîr'de Osmanlı Devleti'ne isyan eden Muhammed b. Âiz'i Redif Paşa ile birlikte ortadan kaldıran Mekke Emîri Şerif Abdullah Paşa'yı öven şiiri zamanındaki olaylara kayıtsız kalma-
dığının bir işaretidir.

Eserleri. 1. *el-İkdu's-semîn fi fezâ'il-i'l-beledi'l-emîn* (Mekke 1314; nşr. Muhammed Zeynühum Muhammed Azb, Kahire 1327/2006), 2. *Nefeâtü'r-rızâ ve'l-kabûl fi fezâ'ili'l-Medîne ve ziyâretü'r-resûl* (nşr. Muhammed Zeynühum Muhammed Azb, Kahire 1419/1999), 3. *el-Cevâhirü'l-mu'adde fi fezâ'ili Cidde* (nşr. Hamed el-Câsir, *Mecelletü'l-'Arab*, XIII/5-6 [Riyad 1398/1978], s. 404-418; nşr. Ali Ömer, Kahire 1423/2002), 4. *Nüzhetü'l-fiker fîmâ medâ mine'l-ğavâdis ve'l-iber fi terâcîmi ricâli'l-karnî's-sânî 'aşer ve's-sâlis 'aşer* (nşr. Muhammed el-Misrî, I-II, Dimaşk 1996), 5. *Muhtaşaru ħusni's-şafâ fi men*

tevellev imârete'l-hac (nşr. Muhammed b. Nâsir el-Huzeym – Muhammed b. Seyyid Ahmed et-Timsâhî, Kahire 2007). Diğer bazı eserleri de şunlardır: *Tâcü tevârîhi'l-beşer ve tetimmetü cemî'i's-siyer, Târîhu'l-a'yan, Fezâ'ilü Mekke ve'l-Medîne, Bûşra'l-muvaħhidîn fi ma'rifeti usûli'd-dîn, el-Ĥişnû'l-esnâ ve'l-mevridü'l-ehnâ fi şerhi esmâ'illâhi'l-ħusnâ, Sirâcü'l-e'imme fi taħrici eħâdişi Keşfi'l-ğumme 'an cemî'i'l-ümme, eġ-Ĥâ'if fi târihi'l-Ĥâ'if, el-Müfâđale beyne Cidde ve'l-Ĥâ'if, Risâle fi fezâ'ili Zemzem, Terâcîmü efâğıl* (Mu.AU, VII, 44-45).

BİBLİYOGRAFYA :

Hadrâvî, *Nüzhetü'l-fiker* (nşr. Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1996, I, 153-155, 166, 186-187, 199, 268-269, 338, 344, 349, 372; II, 19, 36, 51, 302; ayrıca bk. İndeks; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 813; *İzâhu'l-meknûn*, I, 184, 209; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 249; VI, 142; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 64; M. Ahmed Dernîka, *Mu'cemü a'lâmi şu'arâ'l-medhi'n-nebevî* (nşr. Yâsîn el-Eyyûbî), Beyrut 1996, s. 59; İbrâhim b. Abdullâh el-Hâzîmî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karnî'r-râbi' 'aşer ve'l-ħâmîs 'aşer el-hicrî fi'l-âlemi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, II, 625-627; M. Hişâm en-Na'sân, "el-Hadrâvî, Ahmed b. Muhammed", *Mu.AU*, VII, 43-45; Sa'd Abdullah Âtu Hümeyl, "Kaşidetü'l-mü'errihî's-şâfir Ahmed b. Muhammed Hadrâvî yemdehu fihâ emîre Mekketes-Şerif 'Abdallâh Muhammed 'Avn", <http://www.al-amir.info/inf/articles.php?action=show&id=843> (22.12.2014).

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

HAFÂCÎ,

Muhammed Abdülmün'im

(محمد عبد المنعم خفاجي)

Muhammed b. Abdülmün'im
b. Hafâcî b. Süleymân
(1915-2006)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
şair ve tarihçi.

22 Temmuz 1915 tarihinde Mısır'ın Dekahliye vilâyetine bağlı Mansûre şehrinin merkezi olan Telbâne'de doğdu. Soyü İslâm'dan önce Hicaz bölgesinde yerleşmiş bulunan, daha sonra çeşitli Arap ülkelerine dağılan, birçok edip, âlim ve ünlü kişinin yetiştiği Hafâce kabilesine mensuptur. Köyündeki ilk eğitimi sırasında hıfzını tamamladıktan sonra öğrenim gördüğü Zekâzik şehrinde 1936'da liseyi bitirdi. Aynı yıl girdiği Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'nden 1940'ta mezun oldu. Burada İbrâhim Hamrûş ve Muhammed Arafê'den Arap dili ve edebiyatı okudu, yenilikçi düşünceler konusunda etkilendi. Arap dili belâgat ve edebiyatı yüksek araştırmalar bölümünü de 1944'te

tamamladı. 1946'da *İbnü'l-Mu'tez ve tûraşüh* başlıklı tezyle edebiyat, edebî tenkit ve belâgat alanında doktor unvanını aldı. Ardından Şubrâ'daki Fransız Lisesi'nde, Asyût ve Zekâzik enstitülerinde öğretmenlik yaptı. 1948'de Ezher Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak tayin edildi. 1963-1966 yıllarında Libya İmam Muhammed b. Ali es-Senûsî Üniversitesi'nde, 1969-1972'de İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde misafir profesör sıfatıyla çalıştı. 1973'te Ezher Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Edebiyat, Edebî Tenkit ve Belâgat Bölümü) dekanı oldu. Ertesi yıl Ezher Üniversitesi'nin Asyût'taki Arap Dili Fakültesi dekanlığına getirildi. Râbitatü'l-edebî'l-hadîs'in 1969'dan sonra başkan vekili ve 1983'te başkanı, aynı zamanda *el-Hađâretü's-sekâfiyye ve'l-edebîyye* dergisi idare meclisi başkanı olarak çalıştı. 1974-1978 arasında Ezher Üniversitesi Yüksek Konseyi, 1976'dan vefatına kadar el-Mecâlisü'l-kavmiyyetü'l-mütehassısâ'nın edebiyat bölümü ve Kahire Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğinde bulundu. 1975'te Sudan Hartum Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde misafir profesör sıfatıyla ders verdi. 1976'da Yazarlar Birliği Konseyi üyesi oldu. 1980'den itibaren Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde misafir profesör, 1981'de İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde profesör olarak görev yaptı. 1984'te Kahire Arap Dil Kurumu'nda uzmanlık görevini üstlendi. Hafâcî 1932'de kuruluşundan itibaren Apollo şiir topluluğunun ve 1973'te el-Meclisü'l-a'lâli'l-fünûn ve'l-âdâb'da şiir komisyonunun üyesiydi.

Birçok edebiyat, şiir ve kültür kongresine, anma / kutlama törenlerine katılan Hafâcî, 1950'de edebiyatta Şevki ödülü, 1960'ta Râbitatü'l-edebî'l-hadîs ve 1970'te el-Mecmau'l-lugavî ödülü, 1973'te birinci dereceden bilim-sanat ve edebiyat madalyası kazandı. Erken yaşlardan itibaren basınla da yakından ilgilendi. 1936-1937'de *es-Siyâsetü'l-yevmiyye*'de musahhih, 1937-1944 yıllarında *el-Ehrâm* gazetesinde kontrolör, 1944-1946'da *el-Esâs* gazetesinde muharrir, 1984 yılından vefatına kadar, 1969'dan beri üyesi olduğu Râbitatü'l-edebî'l-hadîs'in çıkardığı *el-Hađâretü's-sekâfiyye ve'l-edebîyye* dergisinin yönetim kurulu başkanı olarak görev yaptı. Çok sayıda yazı ve makalelerini yayımladığı dergiler arasında *el-Menhel*, *el-Ezher*, *Minberü'l-İslâm*, *Menârü'l-İslâm*, *el-Va'yü'l-İslâmî*, *et-Taşavvufü'l-İslâmî*, *er-Risâle*, *eş-Şekâfe*, *el-Kitâb*,